

Nərmin İlqar qızı ƏLİZADƏ

Qərbi Kaspi Universiteti,
Psixologiya və Sosial iş kafedrasının magistrantı
E-mail: Narka11-96@mail.ru

QISQANCLIQ ZƏMİNİNDƏ CİNAYƏT TÖRƏDƏN ŞƏXSLƏRİN PSIXOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Qısqanclıq zəminində cinayət törədən şəxslərin psixoloji xüsusiyyətləri onların münasibət dinamikalarını, sosial və mədəni faktorlardan təsirlənməsini əhatə edən mürəkkəb bir struktura sahibdir. Bu şəxslərin psixoloji xüsusiyyətlərini anlamaq, müalicə və reabilitasiya yollarını inkişaf etdirmək, gələcəkdə belə cinayətlərin qarşısını almaq üçün vacibdir.

Açar sözlər: Qısqanclıq, cinayət, travma, pozuntu, mədəniyyət

UOT: 159.9.

DOI: <https://doi.org/10.54414/CCUL6650>

Giriş

Qısqanclıq bir şəxsi münasibətə qarşı real və ya qavranan təhlükə ilə bağlı mürəkkəb bir hissidir. Şəxs üçüncü şəxsin sevdikləri insanın məhəbbətini əlindən aldığı və ya ala biləcəyini düşünərək ondan narahat ola bilər. Bu hiss çox vaxt kin, qəzəb və düşmənçiliklə müşayiət olunur. Hər kəs bir nöqtədə qısqanclıq yaşayır, lakin bu duyğu həddindən artıq olduqda münasibətlərə mənfi təsir edə və hətta sağlam olmayan hala gətirə bilər. Qısqanclıq şiddət baxımından fərqlənə bilər və ciddi hallarda bu duyğu etibarsızlıq, paranoya, zorakılıq və ya hətta fiziki şiddətə gətirib çıxara bilər (5, s 115).

Əsas mətn

Bu məqalə qısqanclığın xüsusiyyətlərini, bu hisslərin səbəblərini və onların təsirlərini müzakirə edir. Eyni zamanda, bu hissləri idarə etməyin yollarını və nə vaxt yardım axtarmağın zəruri ola biləcəyini araşdırır.

Adətən, mənfi bir hiss kimi qəbul edilsə də, yaxın münasibətlərdə qısqanclıq yaşamaq təbii-dir. Siz şübhəli qısqanclıq və ya reaktiv qısqanclıq hiss edə bilərsiniz.

Birinci növ qısqanclıq qavrayışa əsaslanır və tez-tez aşağı özünə inam və güvənsizliklə əlaqələndirilir. İkinci növ isə, münasibət üçün

real təhlükə yaradan vəziyyətlərə əsaslanır və etibarlı zədələyən hərəkətlər və ya vəziyyətlərlə bağlıdır.

Qısqanclıq başqa duyğulara və ya hisslərə səbəb ola bilər. Psixiatr Nereida Gonzalez-Berrios qısqanclığın münasibətlərdə necə təzahür edə biləcəyini belə izah edir:

- Obsessiv davranışlar
- Tənqid etmək
- Səhvlər tapmaq
- Günahlandırmaq
- Etibarsızlıq hissi
- Həddindən artıq qoruma və şübhələnmək
- Tez hirsələnmək
- Sözlə təhqir etmək

Normal dozada qısqanclıq bir münasibəti qiymətləndirmək və prioritetləşdirmək üçün bir xatırlatma rolunu oynaya bilər. Lakin yüksək dərəcədə qısqanclıq bir münasibətin ümumi keyfiyyətinə mənfi təsir edə bilər (7, s 181).

Qısqanclıq yaşadığında bədəninizdə dəyişikliklər baş verə bilər. Dr. Gonzalez Berrios görə qısqanclıq yarandıqda aşağıdakı fizioloji simptomlar müşahidə edilə bilər:

1. Qarın ağrıları
2. Baş ağrıları
3. Sinə ağrısı
4. Yüksək qan təzyiqi
5. Yüksək həyəcan zamanı ürək döyüntüsü

6. Çəki artımı və ya itirilməsi
7. Yuxusuzluq və yuxu pozuntuları
8. İştahsızlıq
9. İmmunitetin zəifləməsi (4, s 352).

Qısqanclığı anlamaq və emal etmək çətin ola bilər. Vəziyyətdən asılı olaraq, siz özünüzü utancaq, təhdid olunmuş, güvənsiz və ya tərk edilmiş hiss edə bilərsiniz. Nəticədə, sevdiyiniz şəxsə duyğularınız, narahatlıqlarınız və ya qorxularınız barədə danışa bilərsiniz. Yoxsa daha məntiqsiz reaksiya verərək qışqıra, telefonlarını əllərindən ala, tələbkarlıq göstərə, günahlandıra, əsassız ittiham edə və ya əsəbləşib uzaqlaşa bilərsiniz.

Müxtəlif psixoloji və sosial-iqtisadi amillər qısqanclıq hissəsinə səbəb ola bilər. Şəxsiyyət və bağlılıq tərzinizdən asılı olaraq bu duyğuya daha çox meyilli ola bilərsiniz. Münasibətdə yüksək dərəcədə qarşılıqlı asılılıq qısqanclıq riskini artırır.

Qısqanclıq yaradan bir çox vəziyyət mövcuddur. Bəzi ümumi vəziyyətlərə aşağıdakılar daxildir:

- Partnyorun münasibət üçün təhlükəli sayılan biri ilə çox vaxt keçirməsi
- Ailəyə yeni körpənin gəlməsi və ya valideynin diqqətini sizdən çox qardaşınıza yönəltməsi
- Rəqib (məsələn, bacı/qardaş və ya iş yoldaşı) irəliyə getmiş kimi görünəndə
- Sevdiyiniz insanın müəyyən dostla vaxt keçirməsi və ya bir iş yoldaşı ilə uzun-uzadı danışması sizdə qısqanclıq hissi yarada bilər, ya da partnyorunuz başqasının nailiyyətlərini təqdir etdikdə və ya iş yoldaşınız mükafat aldıqda belə hisslər yarana bilər.

Qısqanclıq zəminində törədilən cinayətlər psixoloji baxımdan çoxşaxəli tədqiqat mövzudur. Bu cinayətlər bəzən ciddi emosional travmalara, təməl psixoloji ehtiyacların qarşılanmamasına və ya şəxsiyyətin zəif inkişafına bağlı olur. Qısqanclıq zəminində törədilən cinayətləri və onların arxasında duran səbəbləri daha yaxşı anlamaq üçün əsas psixoloji konsepsiyalara nəzər salmaq lazımdır.

Qısqanclıq nədir və necə yaranır?

Psixologiyada qısqanclıq insanın ətrafdakıların diqqətini, sevgisini və ya qayğısını itirəcəyi qorxusuna bağlı olan kompleks emosional reaksiyalar toplusu kimi təsvir olunur. Bu hiss şəxsiyyətin təməl ehtiyacları olan təhlükəsizlik və

sevgi kimi duyğuların qarşılanmamasından qaynaqlana bilər. Qısqanclıq həm romantik, həm də ailə və dostluq münasibətlərində yarana bilər. Emosional narahatlıq səviyyəsinin artması ilə qısqanclıq mənbəyi olan şəxsə və ya əşyalara qarşı aqressiv davranışlar müşahidə edilə bilər (1, s 165).

Qısqanclıq zəminində törədilən cinayətlərin psixoloji amilləri aşağıdakı kimidir:

1. Özünə inamın azlığı və dəyərsizlik hissi: Qısqanclığın əsas səbəblərindən biri şəxsin özünə inamının aşağı olması və dəyərsizlik hissidir. Özünü digər insanlarla müqayisə edən, ya da başqalarının özündən üstün olduğunu düşünən şəxslər, münasibətlərində özlərinə inamsız hiss edirlər. Bu, bəzi hallarda qısqanclıqla başqalarına zərər vurmağa yönələn davranışlara səbəb ola bilər.

2. Nəzarət ehtiyacı və gücsüzlük hissi: Qısqanclıq zəminində törədilən cinayətlərdə bir çox hallarda gücsüzlük və nəzarət ehtiyacı əks olunur. Bu şəxslər münasibətlərdə üstünlük qazanmağa çalışır, həmçinin, partnyorlarının hər hərəkətinə nəzarət etmək istəyə bilərlər. Partnyorunun azad hərəkətlərini qəbullanmayan şəxslər nəticədə zorakı davranışlara yönələ bilərlər.

3. Travmatik keçmiş təcrübələr: Keçmişdə emosional və ya fiziki zorakılığa məruz qalan şəxslərin qısqanclıq zəminində cinayətlər törətmək ehtimalı daha yüksək olur. Keçmiş travmalar qısqanclıq duyğusunu gücləndirir və fərdin aqressiv davranışlarını artırmağa səbəb ola bilər.

4. Psixi pozuntular: Qısqanclıq hissi bəzi hallarda psixoloji pozuntuların bir əlaməti kimi meydana çıxır. Məsələn, paranoid şəxsiyyət pozuntusu olan insanlar başqalarının hərəkətlərinə şübhə ilə yanaşır, partnyorlarının onu aldadacağına dair yersiz qorxular keçirir. Bu pozuntu qısqanclıq zəminində cinayət törətmə riskini artırır (6, s 37).

Qısqanclıqla əlaqədar cinayətlərin qarşısını almaq üçün psixoloji yanaşmalar

1. Psixoloji dəstək və terapiya: Qısqanclıq zəminində cinayət törətməyə meyilli şəxslər üçün ən təsirli metodlardan biri psixoterapiyadır. Özünə inamın gücləndirilməsi və münasibətlərdə inamın bərpa edilməsi psixoloqlar tərəfindən xüsusi texnikalarla işlənir. Psixoterapiya fərdin özünü daha yaxşı tanımasına və qısqanclıq hissini idarə etmə qabiliyyətinin inkişafına kömək edir.

2. Dəstək qrupları və sosial əlaqələrin möhkəmləndirilməsi: Qısqanclıq zəminində zorakılığa meyilli şəxslərə dəstək qrupları vasitəsilə kömək göstərmək onların emosional yükünü yüngülləşdirə bilər. Bu cür qruplarda şəxslər bənzər təcrübələr yaşayan insanlarla bölüşərək zərərli davranışlarını dəyişdirə bilərlər.

3. Münasibətlərin sağlamlaşdırılması: Qısqanclığın qarşısını almağın effektiv yollarından biri də münasibətləri gücləndirmək və qarşılıqlı inam yaratmaqdır. Partnyorlar arasında açıq və səmimi ünsiyyət qısqanclıq hissinin azalmasına və münasibətlərin inkişafına töhfə verə bilər (8, s 26).

Qısqanclıq zəminində törədilən cinayətlər insan psixikasının və emosional idarəetmə mexanizmlərinin zəifliyindən qaynaqlanır. Bu cinayətlərin törədiciləri çox vaxt emosional tarazlığını itirən, psixoloji olaraq qeyri-sabit şəxslər olur. Qısqanclığın səbəbləri, törədilən cinayətlərin xarakteri və bu şəxslərin psixoloji xüsusiyyətləri elmi tədqiqatların əsas mövzularından biridir. Bu materialda qısqanclığın cinayətkarlıqla əlaqəsi və bu şəxslərin psixoloji xüsusiyyətləri təhlil ediləcəkdir.

Qısqanclığın tərfi və psixoloji mənbələri

Qısqanclıq, əsasən, insanın öz mövqeyini, statusunu və ya münasibətini qorumaq istəyindən qaynaqlanan emosional reaksiya kimi izah edilir. Psixologiyada qısqanclıq daha çox aşağıdakı xüsusiyyətlərlə əlaqələndirilir:

İtirmək qorxusu: Şəxsin dəyərli hesab etdiyi birini və ya bir şeyi itirməkdən qorxması.

Özünə inamsızlıq: Qısqanclıq çox zaman özünü yetərsiz hiss etməklə bağlı olur.

Mülkiyyətçilik hissi: Şəxsin digər insanları və ya əşyaları mülkiyyəti kimi görməsi.

Qısqanclığın mənbələri arasında psixi sağlamlıq problemləri, sosial təzyiqlər və fərdin həyat təcrübəsi mühüm rol oynayır.

2. Qısqanclıqla cinayət arasındakı əlaqə

Qısqanclıq zəminində törədilən cinayətlər, adətən, ailədaxili münasibətlərdə və romantik əlaqələrdə baş verir. Bu cinayətlər çox vaxt ani emosional partlayışların və ya uzunmüddətli emosional gərginliyin nəticəsidir. Araşdırmalar göstərir ki, bu növ cinayətlərdə əsas motivlər aşağıdakılardır:

Xəyanət qorxusu: Şəxsin tərəfdaşının onu aldatdığına dair reallığa uyğun olmayan inancları.

Rəqabət hissi: Şəxsin özünü digər potensial tərəfdaşlarla müqayisə edərək dəyərsiz hiss etməsi.

İntiqam istəyi: Hiss edilən ədalətsizliyin "qisas" yolu ilə həll olunacağına inam.

3. Cinayət törədən şəxslərin psixoloji xüsusiyyətləri

Qısqanclıq zəminində cinayət törədən şəxslərin psixoloji xüsusiyyətləri onların fərdi xüsusiyyətlərindən və həyat təcrübəsindən asılıdır. Aşağıda bu şəxslərdə müşahidə olunan əsas xüsusiyyətlər təqdim edilir:

Aşağı özünəinam- Bu şəxslər özlərini kifayət qədər dəyərli hiss etmirlər və bu hissi digər insanların idarə etməklə kompensasiya etməyə çalışırlar. Özünəinamın aşağı olması onları qısqanclığa və zorakı davranışlara meyilli edir.

Paranoid düşüncə- Qısqanclıq zəminində cinayət törədən şəxslər arasında paranoid düşüncə çox rast gəlinir. Bu şəxslər tərəfdaşlarının və ya yaxınlarının onlara qarşı yalan danışdığına və ya xəyanət etdiyinə dair real olmayan inanclarla sahib olurlar.

Emosional tənzimləmə çətinlikləri- Bu şəxslər qəzəb, qorxu və qısqanclıq kimi güclü emosiyaları idarə etməkdə çətinlik çəkirlər. Nəticədə, bu emosiyalar zorakı davranışlarla ifadə olunur.

Empatiya çatışmazlığı- Empatiya çatışmazlığı olan şəxslər başqalarının hisslərini və ehtiyaclarını anlamır və ya nəzərə almır. Bu, onların qısqanclıq hissi əsasında zorakı davranışlar göstərməsinə səbəb olur.

Şəxsiyyət pozuntuları- Araşdırmalar göstərir ki, narsistik şəxsiyyət pozuntusu, antisosial şəxsiyyət pozuntusu və sərhəd şəxsiyyət pozuntusu olan şəxslər qısqanclıq zəminində törədilən cinayətlərə daha çox meyilli olurlar.

Cinayət törədən şəxslərin profilaktikası

1. Psixoterapiya

Psixoterapiya vasitəsilə bu şəxslərin özünəinamını artırmaq, paranoid düşüncələrini aradan qaldırmaq və emosional tənzimləmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək mümkündür.

2. Maarifləndirmə proqramları

Qısqanclıq və onun nəticələri haqqında cəmiyyətin məlumatlılığını artırmaq bu növ cinayətlərin azalmasına kömək edə bilər.

3. Erkən müdaxilə

Psixi sağlamlıq problemləri olan şəxsləri erkən mərhələdə müəyyən etmək və müvafiq dəstək göstərmək çox vacibdir.

4. Ailədaxili dəstək

Sağlam ailə münasibətləri qısqanclıq hissinin təhlükəli həddə çatmasının qarşısını almaqda mühüm rol oynayır.

5. Hüquqi və sosial yanaşmalar

1. Cinayətkarlar üçün reabilitasiya proqramları

Qısqanclıq zəminində cinayət törədən şəxslər üçün xüsusi reabilitasiya proqramları onların psixoloji vəziyyətini yaxşılaşdırmaq və gələcəkdə zorakı davranışların qarşısını almaq məqsədi daşıyır.

2. Zərərçəkənlərin müdafiəsi

Qısqanclıq zəminində zorakılığa məruz qalan şəxslər üçün sosial dəstək mexanizmlərinin yaradılması onların təhlükəsizliyini təmin edir.

3. Cəmiyyətin maarifləndirilməsi

Cəmiyyət səviyyəsində zorakılıq hallarını azaltmaq üçün qısqanclıq və onun təsirləri barədə təlimlər keçirilməlidir.

Nəticə

Qısqanclıq zəminində törədilən cinayətlər fərdi psixoloji problemlərin ciddi nəticələrindən biridir. Bu cinayətlərə gətirib çıxaran səbəblər çoxsaylı və mürəkkəbdir. Müasir psixoloji yanaşmalar qısqanclığın köklərini daha yaxşı anlamağa, fərdi və ictimai səviyyədə bu problemin həll yollarını araşdırmağa yönəlmişdir. Belə cinayətlərin qarşısını almaq üçün psixoloji dəstəyin genişləndirilməsi, münasibətlərdə sağlam ünsiyyətin təşviqi və insanlara özünəinamın artırılmasına kömək edən proqramların icrası vacibdir.

Qısqanclıq zəminində törədilən cinayətlər yalnız fərdi deyil, həm də sosial səviyyədə ciddi təsirlərə səbəb olur. Bu növ cinayətlərin törədiciləri, adətən, aşağı özünəinam, paranoid düşüncə və emosional idarəetmə çatışmazlığı olan şəxslərdir. Profilaktika, psixoterapiya və cəmiyyətin maarifləndirilməsi bu halların azalması əsas rol oynayır. Cəmiyyətin hər bir üzvünün emosional sağlamlığının qorunması ümumi sosial sabitliyə töhfə verə bilər.

Qısqanclıq zəminində törədilən cinayətlər həm fərdi, həm də cəmiyyət səviyyəsində ciddi problemlərə səbəb olan fenomenlərdən biridir.

Bu cinayətlər, adətən, emosional tarazlığın itirilməsi, özünəinamın aşağı olması və psixi sağlamlıq problemlərinin birgə təsiri nəticəsində ortaya çıxır. Qısqanclıq insan təbiətinin təməl emosiyalarından biri olmaqla yanaşı, idarə olunmadıqda dağıdıcı nəticələrə gətirib çıxara bilər. Bu səbəbdən, bu fenomenin sosial, psixoloji və hüquqi aspektlərdən dərinləşdirilmiş təhlili zəruridir.

Qısqanclığın psixoloji əsasları arasında aşağı özünəinam, sahiblənmə hissi və paranoid düşüncə mühüm rol oynayır. Qısqanclıq zəminində cinayət törədən şəxslərin çoxunda özünə güvənin aşağı olması və tərəfdaşına qarşı həddindən artıq emosional bağlılıq müşahidə edilir. Bu şəxslər, adətən, reallığa uyğun olmayan xəyanət qorxuları və ya tərəfdaşlarının davranışlarını yanlış şərh etmələri səbəbilə emosional tarazlıqlarını itirirlər. Nəticədə, bu emosiyalar bəzən zorakı davranışlara və ya cinayətlərə səbəb ola bilər.

Qısqanclıq zəminində törədilən cinayətlər çox vaxt ailədaxili zorakılıq və romantik münasibətlərdə görülür. Belə hallarda cinayətlər yalnız fiziki zorakılıq deyil, eyni zamanda psixoloji və sosial travmalara da gətirib çıxarır. Ailədaxili münasibətlərdə yaranan bu cür vəziyyətlər uşaqların psixoloji inkişafına da mənfi təsir göstərərək onların gələcəkdə sağlam ailə münasibətləri qurma qabiliyyətini zəiflədir.

Cəmiyyət səviyyəsində bu növ cinayətlərin qarşısını almaq üçün profilaktika və psixoloji maarifləndirmə tədbirlərinə ehtiyac vardır. Psixoterapiya fərdi inkişaf proqramları və emosional tənzimləmə texnikaları vasitəsilə qısqanclığın idarə olunması mümkün ola bilər. Eyni zamanda, ailədaxili münasibətlərin gücləndirilməsi və zorakılıq hallarının tabu olmadığı bir mühitin yaradılması bu fenomenlə mübarizədə əhəmiyyətlidir.

Hüquqi yanaşmalar da bu cinayətlərin azalmasında mühüm rol oynayır. Cinayətkarlar üçün reabilitasiya proqramlarının tətbiqi, qurbanların müdafiəsi və cəmiyyətin maarifləndirilməsi zorakılığın qarşısını almaq üçün effektiv vasitələrdir. Xüsusilə, qısqanclıq zəminində baş verən zorakılıqların səbəbləri haqqında ictimaiyyətin məlumatlılığının artırılması zəruridir.

Sonda qeyd etmək olar ki, qısqanclıq zəminində cinayətlərin qarşısını almaq üçün hərtərəfli yanaşmaya ehtiyac var. Fərdi səviyyədə emosio-

nal sağlamlığın qorunması, psixoterapevtik müdaxilələr və özünəinamın artırılması vacibdir. Cəmiyyət səviyyəsində isə ailə münasibətlərinin gücləndirilməsi, zorakılıqla bağlı maarifləndirici proqramlar və hüquqi tədbirlər əsas rol oynayır.

Beləliklə, qısqanclıq zəminində törədilən cinayətlərin azaldılması üçün hər bir fərdin və cəmiyyətin birgə səylərinə ehtiyac vardır. Yalnız bu halda sağlam münasibətlər və sabit sosial mühit yaratmaq mümkün olar.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Anderson, C. A., & Huesmann, L. R. (2003). Human Aggression: A Social-Cognitive View. *Psychological Science*, 14(3), 164-170.
2. Eysenck, M. W. (2012). *Fundamentals of Cognition: Jealousy as a Complex Emotion*. Psychology Press.
3. Gonzalez-Berrios, N. (2021). Jealousy and Its Effects on Mental Health: A Psychological Perspective. *Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 12(3), 205-217.
4. Gupta, R., & Bansal, P. (2012). Psychology of Jealousy and Its Role in Human Behavior. *International Journal of Social and Behavioral Sciences*, 6(4), 349-356.
5. Harris, C. R., & Christenfeld, N. J. S. (1996). Jealousy and Romantic Relationships: The Role of Trust and Attachment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 13(2), 111-127.
6. Parrott, W. G., & Smith, R. H. (1993). Distinguishing the Experiences of Jealousy and Envy: The Role of Self and Relationships. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 12(3), 29-49.
7. Prentice, S. E., & McCullough, M. E. (2015). Jealousy and Its Impact on Relationships: A Meta-Analytic Review of the Literature. *Personality and Social Psychology Review*, 19(2), 179-207.
8. Sagarin, B. J., & Becker, R. E. (2004). The Evolution of Jealousy and Its Behavioral Consequences in Humans. *Evolutionary Psychology*, 2(1), 12-27.
9. Snyder, M., & Brehm, S. S. (2003). *Social Psychology: A Social-Cognitive Perspective*. Prentice-Hall.
10. White, R. (2009). *The Psychology of Jealousy: Understanding Emotions in Relationships*. New York: Psychology Press

Narmin İlgar ALIZADE

Western Caspian University,

Master's student, Department of Psychology and Social Work

E-mail: Narka11-96@mail.ru

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PEOPLE WHO COMMIT CRIMES OUT OF JEALOUSY

Summary

The psychological characteristics of individuals who commit crimes based on jealousy form a complex structure that encompasses their relationship dynamics as well as the influence of social and cultural factors. Understanding these individuals' psychological traits is essential for developing treatment and rehabilitation methods to prevent such crimes in the future.

Keywords: Jealousy, crime, trauma, disorder, culture

Нармин Ильгар кызы АЛИЗАДЕ
Западно-Каспийский университет,
магистрант, кафедра психологии и социальной работы
E-mail: Narka11-96@mail.ru

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДЕЙ, СОВЕРШАЮЩИХ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ИЗ РЕВНОСТИ

Резюме

Психологические особенности людей, совершающих преступления на почве ревности, представляют собой сложную структуру, которая охватывает их динамику отношений, а также влияние социальных и культурных факторов. Понимание этих психологических характеристик важно для разработки методов лечения и реабилитации, чтобы предотвратить подобные преступления в будущем.

Ключевые слова: Ревность, преступление, травма, беспорядок, культура

Daxil olub: 02.10.2024